ԺԶ. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 4086 — 6 / 18 ՕԳՈՍՏՈՍ 1899 — ՈՒՐԲԱԹ — 12 ԲԷՊԻԻ, ԱԽԸՐ 1317 — ԺԶ. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 4086

در علیه‌ده غلطه‌ده (آره‌ولك) غزته‌سی اداره‌خانه‌سنه
ՊՈԼԻՍ, Գալաթիա, Նորատունկեան խան

Les annonces sont reçues
à la Direction du Journal "AREVELK,,
Galata, CONSTANTINOPLE.

Նամակ կամ որ եւ է գրութիւն պէտք է ուղղել
ԱՐԵՒԵԼՔ ՕՐԱԹԵՐԹԻ
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

20 ՓԱՐԱ

ԱՐԵՒԵԼՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Պոլսոյ եւ գաւառներու համար տարեկան. 140 Ղրշ
» » » » վեցամսեայ. 70 »
» » » » եռամսեայ. 40 »
Օտար երկիրներու համար տարեկան. 40 Ֆրք
» » » վեցամսեայ. 20 »
Դրամի փոխարէն փոստային փուլ կ'ընդունուի, 115 դրուշի փուլը 100 դրուշի հաշուով:

Տեղական թղթատարի ծախքը բաժանորդներուն կը վերաբերի:

Ծանուցմանց համար պէտք է դիմել ուղղակի խմբագրատուն:

20 ՓԱՐԱ

ՎԵՑ ԱՄԻՍ ԵՏՔԸ

Հազիւ վեց ամիս կայ, այսինքն փետրուարի սկիզբներն էր որ այս էջերուն մէջ ուշադրութիւն կը հրաւիրէինք Վանայ Թեմական-եկեղեցական գործերուն վրայ և երկու դարման կ'առաջարկէինք. Ա. ձեռնհաս եկեղեցականի մը, Բ. գոնէ 2—3 հազար ոսկիի անմիջական առաքումը. և կացութիւնը պիտի փոխուի, կ'ըսէինք։ Իրաւունք չունի՞նք հիմայ ուրախութեամբ յայտարարել թէ ո՛րքան ճիշդ ելան այն ատեն յայտնուած տեսութիւնները, զի ազգ.-եկեղեցական գործերու հետամուտ ամէն ազգային, որքան ալ խիստ պահանջկոտ ըլլայ, չի կրնար չընդունիլ թէ այս վեց ամսուան մէջ զգալի և յոյժ միտիթարական փոփոխութիւն մը առաջ եկած է Վանայ Թեմին ազգ.-եկեղեցական գործերուն մէջ։

Տ. Ներսէս Սրբազանի՝ ժիր օգնականի մը հետ ի Վան ներկայութիւնը, և Պատրիարքարանի կողմէ կարելի եղածին չափ նպաստներու հետզհետէ ղրկուելով ամէնէն կարօտներուն բաշխումը՝ ակնկալուածէն շատ աւելի արդիւնք տուած են, կրնանք ըսել և հաւատալ հանգարտ խղճով։ Իւր անդամ կեդրոն. Վարչութեան կողմէ եղած տնօրինութիւն մը այսքան անմիջական կերպով սրբազնաւոր եղած էր, ինչպէս որ քիչ անգամ կը պատահի որ տնօրինութիւն մը այսքան նպատակայարմար ըլլար, կամ՝ մանաւանդ այսքան ստիպողական և հարկեցուցիչ։ Այլ ինչ որ ամէնէն աւելի ուրախացուցիչ է այս ամէն երևոյթներուն մէջ՝ այն սիրատարփիկ փութկոտութիւնն է որուն կը սպասէր ամէն մարդ և զոր Վանեցիք ցոյց տուին մայրենի Եկեղեցւոյ շուրջը վերամփոփուելով, ուսկից հեռացած էր փոքր մէկ մասը՝ անհոգիւ մնալուն երեսէն։ Միշտ այն հաւատքը պէտք է ունենալ մեր ժողովրդեան վրայ թէ շատ չուտով գիտէ ճանչնալ ուղիղ ճամբան՝ երբ ցուցնող մը, մանաւանդ դէպի այն ընթանալու առաջնորդող մը գտնուի իր առջեւը։

Բարձրատիճան եկեղեցականի մը և գործոն Արմաշականի մը ներկայութեամբ բարերար հանգամանք մը առաջ եկած է Վանայ հօտին մէջ. եկեղեցիներ, վարժարաններ, վանքեր, որբանոցներ և ազգ. ամէն հաստատութիւնները իրարու հետ կը մրցին մէկը զմէկէ աւելի օգտակար հանդիսանալու. ժողովրդեան իւրաքանչիւր անհատը կ'ըմբռնէ թէ կեդրոնէն լքուած չէ, և կեդր. Վարչութիւնը կրնայ հանգիստ ըլլալ թէ այդ բազմահայ վիճակին վարչական կազմակերպութիւնը լաւ ձեռքերու մէջ է։ Մեր վեց ամիս առաջուան վիճակը, ուր հիմակուանը, և թէպէտ փափագելու դեռ շատ բան կը գտնուի, բայց վերջապէս կարելի եղած սահմանին մէջ այնչափ բարւոքում եղած է, որուն համար անկեղծապէս կը ընենք ուրախանալ, ցաւելով միայն թէ ինչու աւելի կանուխ չեղաւ։ Իրաւ, դժբաղդաբար նիւթական կարօտութիւնը դեռ կայ ու կը մնայ, զի անմիջապէս անհետանալու տեսակէն չէ, բայց բարոյական իմացական ու հոգեւոր խեղճութենէն կամ անոնց հետեւանք եղող անկումներու առաջքը առնուած ըլլալը ինքնին մեծ բան է։ Եւ հարկ է ըսել թէ ինչու համար Ասլանեան Սրբազան որ առաջին օրերուն Վանէն շուտով խոյս տալու խօսքեր և սպառնալիքներ կ'ընէր իր քարոզներուն մէջ, հիմակ աւելի երկար ատեն կենալու երեւոյթ մը մը ունի, վասն զի ինքն ալ կը զգայ կացութեան փոփոխութիւնը և մանաւանդ հետզհետէ բարւոքումը. այնպէս որ Վահրիճ վարդապետը քովէն հեռացնել անգամ չուզեր, զի պէտքը կը զգայ, ինչ որ գոհութեամբ հաստատեց Կրօն. ժողովն ալ։

Այս առթիւ միտքերնիս կու գայ թէ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութենէն ետքը կարգը պիտի դայ անշուշտ Աղթամարայ, որուն Թեմականներն ալ սկսած են արդէն իրենց Հոգեւոր պետին ընտրութեան հետամտիլ։ Այդպիսի պարագայի մը մէջ, լաւագոյն պատեհութիւն մը կրնա՞ր ստեղծուիլ քան Ասլանեան Սրբազանի միջոցաւ կատարել տալ ընտրութիւնը։ Ի՞նչ գեղեցիկ հեռապատկերներ չներկայացնէր ուրեմն Վանայ Թեմը, ուր այնչափ դժուարաւ հաճեցաւ երթալ Դեր. այցելու հովիւը։ Արդէն դժուար է յիշել հոգեւոր պաշտօնեայ մը որ Վան երթալէ ետքը՝ անկից բաժնուիլ ուզած ըլլայ՝ առանց հարկեցուցիչ պատճառի։

ՅՈՒՍԱԿ

ՈՒՐՈՒԱԳԻԾՆԵՐ

(ՎԱՅՐԿԵՆԱԿԱՆ)

ՊՈՏՐԻԿ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ

Հոգաբարձու և հոգածու Հիւանդանոցին՝ հօրենական բարի աւանդութեամբ մը զոր կը պահպանէ ու կը շարունակէ հաւատարմաբար, հանրօգուտ պարտականութեան մը կատարման վայելքովը։

Սիրուած իր անդամակիցներէն և յարգուած Հիւանդանոցի պաշտօնէութենէն, Պարիկ էֆէնտի մէկն է մեր այն հազուագիւտ դէմքերէն որոնց համար երիտասարդութիւնը արգելք չըլլար պատկառանք սղղելու, ոչ ալ՝ ընդհակառակը՝ ընկերային դիրքը հպարտ կը դարձնէ։

Տիրար մը խելացի ու պատուաւոր հայ վաճառականի,—բազմատեսակ գործառնութիւններով ծանրաբեռնուած ու անընդհատ աշխատութեան տուած ինքզինքը,—որ սակայն իր ժամանակէն ու իր նիւթականէն ինքնայօժար բաժին կը հանէ միշտ մարդասիրութեան։ Իր առեւտրական տան գլուխն է օրն ի բուն, և Հոգաբարձութեան գործերուն ալ գլուխը, իր գրասենեակէն կամ Հիւանդանոցի գրասենեակէն. ինչպէ՞ս և ի՞նչ արթնութեամբ. ասիկա իր գաղտնիքն է, կամ իր մէկ ձիրքը։

Գործնական մտքի ու անկեղծ սրտի տէր անձ, հազիւ տարի մը կայ որ իր ընկերներով ձեռք առաւ Հիւանդանոցին վարչութիւնը, այդ հաստատութեան անկեալ մէկ միջոցին, և արդէն իսկ զգալապէս բարւոք ու նպաստաւոր վիճակ մը կը տեսնուի հոն։ Ասով հանդերձ, ինք առաջին հետաքրքրուողը ու հետապնդողը կ'ըլլայ, երբ թերութիւն մը մատնանիշ ընեն, անհապատէս կամ մամուլի միջոցաւ։ Եւ փոխանակ նեղանալու, նախ ստուգել կ'ուզէ և յետոյ դարմանել։

Կարմատու բացակայութենէն մը ետքը՝ իր վերադարձը երբ հաճութեամբ կ'իմացուի բարեկամներու, ծանօթներու կողմէ, անդէն՝ Եէտի-Գուլէ՝ Հիւանդանոցին ու Սրբանոցին մէջ, սրտաբեղ զգացումով մը կ'ողջունուի այդ վերադարձին լուրը։ Փոյթ չէ թէ պատսպարեալները ու դպրոցական աղաքը քիչ անգամ պիտի վայելեն անոր ներկայութիւնը. բայց արդէն իսկ իրենց քով, իրենց մէջ կը զգան զինքը ու այդ տրամասուեր յարկին տակ ուրախութեամբ կը փափաքեն իրարու։

—Պարիկ էֆէնտին եկե՞ր է։

Բարի գալուստի է՛ն մեծ ողջոյնը չէ՞ ասիկա։

ՍԳԱԳԻՐ

ՏՐԷՅՖՈՒՍԻ ՎԵՐԱԴԱՏՈՒՄԸ

ՌԷՆԻ ԶԻՆ. ԱՍՏԵԱՆԻՆ ԱՌԶԵԻ

Պ. ՔԱԶԻՄԻՌ ԲԷՌԻԷ ԵՒ ԶՕՐ. ՄԷՌՍԻԷ

Բ. ՆԻՍ (ՇԱՐ.)

Պ. Բէռնիէի վկայութեան վերջանալէն անմիջապէս ետքը՝ Նախագահը կը կանչէ երրորդ վկան, պատերազմական Նախկին Նախարար

ԶՕՐԱՎԱՐ ՄԷՌՍԻԷ

Ալպատէռնէի խուժդուժ գլուխ մը կը ցցուի վկաներու յատկացուած տեղէն. ոսկրուտ մարմին մը կ'երերտակայ ինք իր վրայ, կը յառաջանայ դանդաղօրէն. ան ատեն է որ ահռելի ըլլալու ասպիտան տգեղ դէմք մը կը տեսնուի, այտերը անդնդային խոռոչներու վերածուած՝ դուէն ու բերանը իրար խառնուած, աչուընները շատ լղճած, վերջապէս երեւակայուելիք ամէնէն այլանդակ գլուխը՝ ամբողջովին խորշումներով ծածկուած։

Զօրավար Մէռսիէն է։

Հակատրէյֆիւսեականներու համար Մեսիան է նոյն օրուան։ Լոյսը, արդարութիւնը, Տրէյֆիւսի մեղապարտութեան ապացոյցները անկէ է որ պիտի բղխին։

Ու կը նստի այդ ճիւաղ մարդը՝ որ սկզբնապատճառն է բովանդակ Տրէյֆիւսեան խնդրին, ձեռքը բռնած ահագին պարութայ մը՝ ուրկէ թուղթեր առնելով կը շարէ քով քովի։

Նախագահը կը հարցնէ.

—Տրէյֆիւսի ձերբակալուած պահուն պատերազմական նախարար էիք դուք։ Կրնա՞ք յայտնել բոլոր այն իրողութիւնները՝ որոնք այդ առթիւ պատահած են և որոնց ծանօթ էք անուշը։

Պիտի յայտնէ, գիտցածն ալ պիտի յայտնէ, չգիտցածն ալ։

Մարած ձայն մը՝ որ հազիւ առաջին կարգի վրայ գտնուող նստարաններէն կը լսուի, կը ճգնի պատուել լռութիւնը։

Զօրավար Մէռսիէ կը խօսի։

—Լոյսը պիտի ծաթի, կ'ըսեն Տրէյֆիւսի հակառակորդները։

Եւ անոնք որ համակիր գտնուած են անարդարաբար դատապարտուած հարիւրապետին, քմծիծաղով մը միայն մտիկ կ'ընէին զօրավարը որ կը խօսի։

Սակայն բան մը չի լսուիր ու Պ. Տըմանիժ կը պարտաւորուի խնդրել որ քիչ մը բարձր ձայնով խօսի։

Ու զօրավարը կը սկսի պատմել թէ ինչպէ՛ս Սանտէր գնդապետը 1893ին իրեն իմացուց լրտեսութեան տեսակէտով օտար դիւանագիտական կցորդներու կատարած գործը, և թէ բոլոր ատենք լսելէ ետքը ինչպէ՛ս տեղեկութեանց դիւանէն տեղեկացաւ օտար դեսպանատանց լրտեսական կազմակերպութեան։

Յետոյ կը յիշէ ծանուցագիր մը՝ զոր ատեանին քարտուղարը՝ Փուրուա կը կարդայ. այդ ծանուցագրին մէջ, գերման դեսպանատան Նախկին զինուորական կցորդ Շվարցքոբէն դնդապետ, իր թղթակցին ծանուցանելէ ետքը թէ ինք ճամբորդութեան մէջ կը գտնուի, կը խնդրէ անկէ որ իրեն ծանուցուած վաւերագիրները ստանայ և առ առաւելն 300 ֆրանք վճարէ բերողին, բայց վաւերագիրները առնելէ ետքը միայն. կը խնդրէ նաև որ բոլոր այդ թուղթերը կարելի եղածին չափ շուտ իրեն ղրկուին։

Զօրավարը մէջ կը բերէ նաև ուրիշ ապացոյցներ՝ հաստատելու համար թէ պետական ապահովութեան համար վնասաբեր թուղթեր կը յանձնուէին օտար դեսպանատանց և կը յայտարարէ թէ նախապէս ո՛ւէ կասկած չի կար Տրէյֆիւսի վրայ։

Ու կ'անցնի Պոռտրէին.

—Պոռտրոն մեզի յանձնուեցաւ Գերմանիոյ դեսպանատան մէջ մեր ունեցած սովորական գործակալէն, 1894 սեպտեմբեր 20ին կամ 21ին. իր պատերազմական նախարար, իսկոյն Հանրապետութեան նախագահին քով փութացի և անոր ցուցուցի թուղթերը։ Բիչ ետքը, նախարարապետ Պ. Շաղլ Տիւբուիի ալ պոռտրոյին գտնուիլը խնայուցած ըլլալով, անոր հետ որոշեցի վերջին ծայր զգուշութեամբ առաջ տանիլ այս շատ փափուկ գործին քննութիւնը՝ և այս մասին նոյն իսկ խօսք չբանալ բոլոր այն նախարարներուն՝ որոնք իրենց պաշտօնին բերմամբ չէին կրնար ո և է կերպով խնդրին շահագրգռուիլ։

«Առաջին գումարում մը ունեցանք այդ քննութեան համար, որուն ներկայ գտնուեցանք չորս հոգի միայն. նախարարապետը, դատական նախարարը, արտաքին գործոց նախարարը և պատերազմական նախարարը՝ ես։ Այդ գումարման մէջ որոշեցինք թուղթը յանձնել փորձքննիչի մը քննութեան։

Զօրավարը բաւական չունչ կը սպառէ յիշատակելու համար կարգ մը անոնց իրողութիւններ՝ որոնք ծանօթ են ամէնուն և որոնք Տրէյֆիւսի դատապարտութեան յանգեցան։ Յետոյ կը կարդայ աւելի կամ նուազ ցնդի փնթի թուղթեր՝ զորս իբր ապացոյց կ'ուզէ առաջ անցընել. այդ թուղթերէն ամէնէն կարեւորն է լրագրական լուր մը՝ որ կը պատմէ թէ մէկը գերմանիոյ կայսեր սեղանին վրայ տեսեր է լրագիր մը՝ որուն լուսանցքին երկայնքը հետեւեալը գրուած է եղեր. «Տրէյֆիւս բռնուած»։

Բոլոր ասոնք հեղինութեամբ կ'ընդունուին գրեթէ ամբողջովին. ունկնդիրները՝ լուռ մինչեւ այն ատեն, չեն կրնար զըսպել խնդուքներ՝ որոնք կ'ընդհարուին։

Բայց յանկարծ ամէն բան կը դադրի. լռութիւնը նորէն կը պարուրէ բովանդակ սրահը. ուշադիր մտիկ կ'ընեն չորս կողմն՝ որովհետեւ զօրավար Մէրսիէ ինքն իր իսկ յանցանքը կը խոստովանի, յայտարարելով թէ գաղտնի թուղթեր հաղորդուած են 1894ի զինուորական տաեանին անդամներուն՝ առանց ամբաստանելին և անոր փաստաբանին դիտակցութեան։ Եւ արդարացնելու համար այդ վատ գործը, ամբողջ պատմութիւն մը կը պատմէ, առարկելով թէ Գերմանիոյ հետ պատերազմի մը վտանգին տակ կը գտնուէին այդպէս շարժած ատեն.

—Բարոյական պարտք մը կը ծանրանար վրաս, կ'ըսէ, ժամ առաջ խնդիրը վերջացնելու. պատերազմէն երկու մատ հեռու էինք և շատ մը պատճառներ ուներինք անկէ խուսափելու. նախ որ՝ թնդանօթներու տեսակէտով Գերմանիա առաւելութիւն ունէր այն ատեն մեզմէ, և յետոյ վստահ չէինք թէ արդեօք Ռուսիա ձեռնտու պիտի ըլլա՞ր մեզի։ Անմիջապէս անհրաժեշտ մեկնութիւնը պատրաստել տուի գաղտնի պարութային թուղթերուն և ամէնքը մէկ յանձնեցի զինուորական տեսակին նախագահ գընդապետ Մօռէլի՝ «բարոյական հրամանն» տալով որ զանոնք հաղորդէ տաեանին անդամներուն։

Այս առարկութիւնները սակայն ոչ մէկ կերպով կ'ենն մեղմել գործուած աարքին ապօրինաւորութիւնը. սրտի սեղմում մը առաջ կու գայ գրեթէ բոլոր ունկնդիրներուն վրայ. ու տակաւ համոզումը կը գոյանայ ամէնուն քով, թէ մեքենայութիւններու ամբողջ կծիկ մ'ն է, այլ զինուորական առաջին տաեանին վճիռն ալ թէ այդ տաեանի կազմող սպաները ուղղակի դուրէն ազդուելով միայն վճիռ տուած են՝ պատերազմական նախարարին համոզումներուն վրայ չհամարձակելով իրենց խղճին դիմում ընելու (բան մը՝ զոր արդէն յայտնած էր այդ տաեանին սպաներէն մէկը՝ Ֆրէյթէրէր հարիւրապետը), թէ այդ պատերազմի բովանդակ պատասխանատուութիւնն ալ անոր համար մէկ կը բերուի այս առթիւ՝ որպէս զի պարտկուի ապօրինաւորութիւն մը՝ որ Ֆրանսի պէս յատակ կ'երեւայ սակայն։

Զօրավարը՝ խօսելէ ետքը Տրէյֆիւսի կարծեցեալ խստովանութեանց վրայ,—որոնց մասին չ'արժէր անգամ ծանրանալ, քանի որ հարիւր անգամ մըն է կ'սպացուցուի անոնց ստութիւնը,— կ'անցնի Պոռտրոյին՝ զոր Տրէյֆիւսի կը վերագրէ երկու պատճառով.

Ա. — Պոռտրոյին թուղթը, կ'ըսէ, 1891ին կը ծախուէր Պուրժի մէջ՝ ուր այդ տաեանները կը գտնուէր Տրէյֆիւս։

Բ.— Պոռտրոյին գիրը կը նմանի երեք անձերու գիրին. նախ Տրէյֆիւսի. երկրորդ, իր եղբօրը՝ Մաթիէօ Տրէյֆիւսի. և երրորդ՝ Էսթէրհազիի. արդ, կը յարէ, Պոռտրոյին գիրերէն անոնք՝ որ Տրէյֆիւսի գիրին չեն նմանիր, փոխ առնուած են Տրէյֆիւսի ազգականներուն գիրէն՝ ինչպէս քննութիւնը (Պ. Պէրթիյեոնի) կը հաստատէ։

Զօրավարին այս երկու առարկութիւններն ալ ինքնին շատ խախուտ են. առաջինը ջրելու համար, հոս մէջ կը բերենք սա պարագան՝ թէ Էսթէրհազիի կարդ մը նամակները՝ որոնք ձեռք անցուած են, գրուած են Պոռտրոյին թուղթին նմանող թուղթի մը վրայ։ Իրաւ է որ Մէռսիէ չի հաւատար ասոր, քանի որ այդ կէսը հաստատուած է... վճռաբեկ տաեանին կողմէ. ատեան մը՝ զոր խմբովին կախել պիտի տար անշուշտ՝ եթէ երբեք միջոցը ունենար։

Գալով երկրորդ առարկութեան, Էսթերհազի գաւառապետ հասատեի եէր թէ թիֆ է զրած Պոռտրոն, որոշակի կ'երեւայ թէ ալ խենթի գործ է զայն ուրիշ մէկու մը վերագրելը։

Այս անհիմ առարկութիւններէն ետքը՝ զօրավարը կը վերջացնէ իր վկայութիւնը, նախապէս յայտնելէ ետքը թէ ինք... բարոյապէս (?) համոզուած է Տրէյֆիւսի մեղապարտութեան։

—Մինչեւ այս տարիքս հասնելս, կ'ըսէ, սա տխուր փորձառութիւնը ունեցած եմ թէ ամէն մարդկային բան կրնայ սխալական ըլլալ։

«Ասկէ զատ, եթէ երբեք տկար եմ մարդով,— ինչպէս Զօլա ըսաւ, — գէթ պատուաւոր մարդ մըն եմ, զանակը պատուաւոր մարդու մը։

«Հետեւաբար, երբ տեսայ թէ վերաքննութեան ի նպաստ պայքարը կը սկսի, ուշադրութեամբ հետեւեցայ բոլոր յուզուած խնդիրներուն ու բոլոր դատավարութեանց, որոնց այս գործը առթիւ տրաւ։

«Եթէ երբեք պարոններ, ամենաթեւ տարակոյսն անդամ ունեցած ըլլայի, հոս, ձեր ամէնուդ առջեւ՝ առաջին անգամ է՝ պիտի ըսէի Տրէյֆիւս հարիւրապետին.—Սխալած եմ։

Այս խօսքերն իսկ կը ցնցեն Տրէյֆիւսը. ամբողջ չորս տարի ամէնէն անկրելի տանջանքին ենթարկուող այդ մարդը յանկարծ կը կանգնի իր տկարացած սրունքներուն վրայ, ու բովանդակ սրահին մէջ սիրտ պրկող սարսուռ մը կը սփռուի. որովհետեւ ամէն մարդ կը լսէ

ԱՆՄԵՂԻՆ ՁԱՅՆԸ.

—Պէտք էիք ըսել այդ խօսքը...

—Այո՛, կը պատասխանէ զօրավարը աներեսաբար, այո՛՝ եթէ երբեք ամենաթեթեւ կասկածը ունեցած ըլլայի, այն ատեն պիտի ըսէի այդ խօսքը։

—Ձեր պարտականութիւնն էր ատիկա, կը գոռայ Նորէն Տրէյֆիւս, մարմինը առաջ, ունդունքը ուռած, սպառնալից կեցուածքով մը՝ որ ուրուականի մը տպաւորութիւնը կը թողու ամէնուն վրայ։

—Բայց բնաւ չկասկածեցայ, ու հիմա կ'ըսեմ ձեզի.— Մասնիչ մըն էք, հարիւրապե՛տ...

Տրէյֆիւս առաջ կը նետուի, աչուընները դարձած, բովանդակ մարմինը դողալով։

Երկու հակառակորդները դէմ առ դէմ են, երկուքն ալ սեղմած կռուտիին, շունչերնին գրեթէ իրարու խառնուած։

Բայց արդէն սրահը իր որոշ դադարը կազմած է. ամէն կողմէ կը ծաղրեն զօրավար Մէռսիէն, կը հայհոյեն, կը պոռան, կը կանչեն, մինչեւ որ Տրէյֆիւսի վրայ հսկող ոստիկան-զինուորներու հարիւրապետը զայն իր տեղը կը տանի։

Պ. Քազիմիռ-Բէռիէ կը խնդրէ նախագահէն դէմ առ դէմ հարցաքննելի զօրավար Մէռսիէի հետ։

Այս փափագը նոր թափ մը կու տայ աղմուկներուն. կրկին ծաղրանքն ու լուտանքը կը թափին զօրավարի վրայ, ու նիստը կը փակուի անկարգութեան մը մէջ։

ԵՐԻՍՆԷՆ ՍՏԵՐԸ

Դուրսը՝ համալսարանին շուրջը միեւնոյն կերպով յուզուած ամբոխ մըն է խռնուած։

Առջի օրերու Ռէնն չէ։

Ռէնն փոխուած է։

Խումբեր կազմուած են արդէն, կուսակցութիւններ առաջ եկած։

Ոգեւորուած խօսակցութիւններ հոս ու հոն, բանակռիւ անդին, ու նոյն իսկ ծեծկուռուք։

Խենթ ամբոխն է որ իր բոլոր փութերով կը ներկայանայ։

—Կեցցէ՛ բանակը կը պոռան։

—Անկին ձեռքերները, կեցցէ՛ արդարութիւնը կը պատասխանեն։

Աղաղակները կը բարձրանան, ու բերնէ բերան նոր ձեւ մը առնելով կը տարածուին։

Յետոյ յանկարծ ամէն բան կը լռէ։ Ատեանը տակաւ կը պարպուի։

Զօրավար Մէռսիէն կ'ելնելու նախ, բայց հազիւ դրան առջեւ եկած, Լէ Տրոռատ տր Լ'օմի խմբագիրներէն մէկը՝ Պ. Ժօռժ Պուռոն՝

—Մարդասպա՛ն, կը պոռայ անոր երեսն ի վեր։

Բաւը՝ թերեւս ամէնէն արդար որոկումը որ եղած ըլլայ զօրավարին, խարազանի հարուածի մը պէս կը չաչէ ու արձագանգ կը գտնէ բազմաթիւ անձերու քով։

Եւ ամէնէն խորհրդաւոր կէտը այս արդէն իսկ խորհրդաւոր դատին, բոլոր բերանները քիչ մը ատեն միահամուռ կը կրկնեն Պուռոնի բառը՝ որ արհարոտ չեշտով մը կ'երթայ փչրուիլ Մէռսիէի ականջն ի վեր։

—Մարդասպա՛ն, մարդասպան։

ՎԱՐԱՎԱՌԸ ԷՆԿԻՒՐԻԻ ՄԷՋ

Մէկը այն սակաւաթիւ՝ բայց զուարթ կիրակիներէն զրոս Գաղատացին յատկացուցած է իր սիրական վանքին։ Այգինեէն և քաղաքէն ոչ շատ հեռու, այդ վանքը հանգոյց մըն է այս երկուքին միջեւ, և կրօնական ժամադրավայր մը ամբան տալէն ցրուած ժողովուրդին, իր դալարուն, հովանոտ մթնոլորտովը։

Արշալոյսը հազիւ ծագած, քաղքի լայն ճամբուն և այգիներու արահետներուն մէջ՝ որոնք վանք կը տանին, ուխտաւորներու անհատնում շարք մը, տօնական զգեստներն հագած, հետիոտն, էջ կամ ձի հեծած, կամ կառք նստած, աւելի երիտասարդները առջեւէն՝ ձեռք ձեռքի պարելով և երգելով, ամէնքը անխառն հեշտանքով կը դիմեն այդ բաղձալի տօնավայրը։ Ժամուան մը մէջ արդէն, մեղմահոս առուին երկու կողմը խիտ ու հովանաւոր ուռենիներուն տակ՝ հարիւրաւոր խմբակներ կազմուած են, ուր երկու կերպ տօնախմբութեան հոգեւոր և մարմնաւոր՝ նախերգանքը կը սկսի։ Մանկանց ճիչը, թռչնոց ճռուողիւնները, հոս նախաճաշի համար մնացող հոլովոր կրակարանները ծուխերը, նորածագ արեւուն կիսաթափանց ճառագայթներով երփներփուած, հոն՝ քաղցրահամ ամպերիկի աղդեցութեան տակ քանի մը բերանների արձակուած մեղմաձայն մեղեդիներ կը ծըփան օդին մէջ, առանց սակայն աւելի առաջ երթալու, վասն զի ախորժակին մեծագոյն մասը պէտք է պահել միջօրէին եռքը սարքուելիք խրախճանքին։ Բանի մը հաւատաւոր հանիներ, ծոմ բերնով, եկեղեցիին առաջ չեն մասնակցիր այս զուարճութեանց, որոնք կրնային այլայլել իրենց հոգեկան ուրախութիւնը։

Պատարագի սկզբնաւորութեան ժամանակն է. գետնոցը շրջապատող խրամբակները կը լուծուին կարգաւ։ Վանքին ընդարձակ գաւիթը և միւրնայարկերը հոծ բազմութիւն մը լեցուած է, ամէնքը ոտքի վրայ՝ մէկուն սպասողի պատրաստութեամբ, հետաքրքիր նոյնաձգներ և անվերջանալի փսփսուքները կը փոխանակէն, մինչ վերէն աւանդական կշռնակին համաչափ և միօրինակ դափրտուքները, զանգակին խլացուցիչ հնչմամբ համեմուած, մանկական հրճուանք մը կու տան, բարեպաշտութեան հետ խառն՝ որ դէմքերուն վրայ կ'արտայայտուի։

Տեղապահ Հայրը քահանաներէ եւ դպիրներէ շրջապատուած, խունկով ու թափօրով եկեղեցի կ'առաջնորդուի որերու դասէն՝ որոնք «Տէրտէրդ Ալրի» շարականը կ'եղանակեն։ Պահ մը թափուր մնացած տաճարը կ'օտարան ջերմաջերմ պաշտամանց նուագներով ոգեւորուած վայր մը կը դառնայ խնդոյն, որուն փոքրարիր դմբեթները ներկանեղու սրտառանդն մաղթանքներուն և դպրաց քաղցրաձայն եղանակներուն նեղ կու գան։ Հակառակ սակայն արտակարգ բազմութեան և ամբան յեղուցիչ տաքին, Տեղապահ Հայրը սուրբը ժամ մը ամբողջ խօսեցաւ օրուան տօնին վրայ, կոչումներ ընելով ժողովուրդին բարեպաշտական եւ ողորմասիրական զգացմանց, պարզեց վանքին բազմակարօտ վիճակը, յիշեց որբերուն կացութիւնը, հրաւիրելով Դաղատացին իր աջ կցութիւնը չգլուխնալ այս բարեպաշտական յարկին, որ այժմ աւելի կարօտ է քան երբեք։ Ներկաները ուշադիր ու կարեկից մտիկ կ'ընէին Պատարագիչ Հայրսուրբին քարոզը, որ հուսկ յետոյ խօսքը կիներուն ուղղելով յայտնեց թէ իրենց սեռին յատուկ յարմարութեամբ մը մեծագոյն բաժինը ունենալ կը պարտին որբանոցամ գործին մէջ,

Որպէս զի ունկնդիրները լաւ հասկնան, քարոզը խօսեցաւ թուրքերէն լեզուով։

Պատարագը հազիւ աւարտած, ուխտաւորները դարձեալ կը դիմեն գետնոցը. ոգեւորութիւնը կը սկսի, փութկոտ եռուզեռում մը ուտիներուն տակ, ծայրատաքման տաք մը կ'այրէ կը մրիկ բացերը, պատառ մը հով հազիւ ծառերու տերեւներէն սպրդած, կու գայ զովացնել կարգ մը քաղաքաթոր գլուխներ որոնք ներքէն ալ տաքցած են օղիի գոլորշիներով. սեղանը ամէն տեսակ միրգերով և ըմպելիներով լեցուն, կը մնայ մինչեւ իրիկուն։ Երգ, պար ամէն կողմ, ջութակի և սրինգի ընկերակցութեամբ։ Մանուկները մէյ մէկ թաս կամ ջրացայտ գործիներ բռնած գետակին մօտ շաստրուան կը խաղան, տիկնանց խումբեր, պահ մը զատուած այրերէն՝ կը դաշնաւորուն այս խաղով, երբեմն իրենք ալ մասնակցելով։

Մէկ քանի վշտալից սրտեր ալ, վանքին կից մերկ ու անպարկ դերեզմաններին մէջ կ'արտասուեն սիրելիի մը հողակոյտին վրայ՝ ուր քահանան եղանակաւոր աղօթքներ կը վարայայ։

Մթնշաղին կը սկսի վերադարձը։ Ոմանք արբուն, ոմանք ալեկոծ գլուխներով, օղիէն խռպոտած ձայնով մը ճամբան ալ չարունակելով դեռ իրենց երգերուն մնացորդը, վանքը կը թողուն կրօնքի և խրախճանքի զգացումներով աւելի։

Հետեւեալ օրը Մեռելոց, նոյնպէս կը տօնուի վանքին մէջ ոչ նուազ ոգեւորութեամբ։

—Վանքին նիւթական անկեալ վիճակին հանդէպ, օրուան հասոյթը բաւական գոհացուցիչ էր։ Նաեւ Տեղապահ Հոր, շաբաթ մը առաջ խօսած քարոզին տպաւորութեանը տակ, երկու ազնիւ անձերու բացած հաղանակութիւնն ալ, որ նոյնպէս գոհացուցիչ արդիւնք մը տուած էր, ծանուցեցաւ քարոզին մէջ։ Ցոյս ունինք որ կը շարունակուի։

—Նորակազմ վարչութիւնը՝ որ առաջին օրէն իսկ գործի ձեռնարկած էր, դոյզն բացառութեամբ կը ջանայ բարե-

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ

ԱՐՎԵՍՏ ԱՐՏԱՇԵՍԻ ԱՆՈՒՇ ԵՎ ՆՈՐ ԱՆՈՒՇ

Ինչպես գրեցինք, Արտաշեսի անուշ եւ նոր անուշ ներկայացումներ տրուեցան Ազգային թատրոնի մեծ դահլիճում։ Առաջինը՝ «Ինչպես ամուսնանում է ամբարիշտ մարդը» ինքնագիր կատակերգութիւնն է։ Ինչպես գրեցինք, Արտաշեսի ինքնագիր կատակերգութիւնները ունեցան մեծ հաջողութիւն

6 Օգոստոս 1899 ԱՄՍՕՏ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ

ՊԱՅԱՔԵՆ

Ամեն ինչ ինչպես որ կա, ամեն ինչ ինչպես որ կա, ամեն ինչ ինչպես որ կա։ Ամեն ինչ ինչպես որ կա։ Ամեն ինչ ինչպես որ կա։

ՀԱՄԱԿԱՐԳ ԱՌԱՔԵԼՈՒ ԵՎ ՎԱՃԱՌԵԼՈՒ

ԱՌԱՔԵԼՈՒ ԵՎ ՎԱՃԱՌԵԼՈՒ ՀԱՄԱԿԱՐԳԸ ՄԻԱՅՆ ՄԻ ՏԱՐՈՒԱ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ ԵՎ ՄԻԱՅՆ ՄԻ ՏԱՐՈՒԱ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ ՀԱՄԱԿԱՐԳԸ ՄԻԱՅՆ ՄԻ ՏԱՐՈՒԱ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ ԵՎ ՄԻԱՅՆ ՄԻ ՏԱՐՈՒԱ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

Ն. ՄԱՐՏԻՆՅԱՆ

ԱՌԱՔԵԼՈՒ ԵՎ ՎԱՃԱՌԵԼՈՒ ՀԱՄԱԿԱՐԳԸ ՄԻԱՅՆ ՄԻ ՏԱՐՈՒԱ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ ԵՎ ՄԻԱՅՆ ՄԻ ՏԱՐՈՒԱ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

Գրքատուն Խարսխանքներու 1899 Նոյեմբի 10 [Ս.Տ.] շաբաթէ սկսեալ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՐՔԵՐ

ԳԻՐՔԵՐ ԵՎ ԱՌԱՔԵԼԻՔԵՐ

ՀԱՅԵՐԵՆ ԵՎ ՈՒՐԻՇ ԼԵԶՎՈՎ ԳՐՔԵՐ ՈՐՈՆՑ ՄԵՋ ԳՏՆՈՒՄ ԵՆ